

בבא קמא סוגיה י (דף ד ע"ב – ה ע"א): עדים זוממים

במסגרת הבירור של הגמרא על מכלול סוגי הנזק שבין אדם לחברו, מביאה הגמרא (ב"ק ד ע"ב) את רשימת אבות הנזיקין לפי רבי חייא: "תני ר' חייא, עשרים וארבעה אבות נזיקין: תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, וגנב, וגזלן, ועדים זוממין, והאונס, והמפתה, ומוציא שם רע, והמטמא, והמדמע, והמנסך, והני תליסר הא עשרים וארבעה". אנו נתמקד בלימוד שלנו בדין עדים זוממים, וננסה להבין למה הם מוגדרים כמזיקים. המקור בתורה לדין זה הוא בספר דברים פרק יט (טז-יט): "כִּי יָקוּם יָד חֶמֶס בְּאִישׁ לְעֵנֹת בּוֹ סָרָה: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לְפָנָי ה' לְפָנָי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַיָּמִים הֵהָם: וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּטִב וְהַיָּרָע יְשַׁקֵּר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְּאֲחִיו: וְעָשִׂיתֶם לוֹ כְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבְעַרְתָּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ".

א. נציץ קודם כל בעיקר דין עדים זוממים בחולין יא ע"ב ד"ה "והתניא ברבי אומר" וברש"י שם:

חולין יא ע"ב

והתניא ברבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין.

רש"י

אין נהרגים - דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה.

1) מה השוני המהותי שיבדיל בין צדיק לזוממין כאשר נזיקין,

אם גם באמון נאמר צדיק לזוממין רק כאשר לא

הוציאו אמון?

ב. נעיין בתוספות דף ד ע"ב ד"ה "ועדים זוממין":

ועדים זוממין - פירש ריב"א דאפילו שילם על פי העדים זוממין חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה. ור"י מפרש דלא צריך להאי טעמא דגבי ממון מחייבין להו בק"ו דגבי ממון עונשין מן הדין [= אפשר ללמוד מקל וחומר ולומר: "מה אם לא הוציאו ממון, משלמים, קל וחומר שאם כן הוציאו ממון שישלמו"] והא דאמרינן במכות (דף ה:) הרגו אין נהרגים היינו משום דהתם [בדיני נפשות] אין עונשין מן הדין.

2) מה הדין לפי ריב"א בצדיק לזוממין שהוציאו אמון בפועל,

ואניין לאד זאת?

3) מה ר"י סובר בצניין לה?

ג. נברר עתה למה ריב"א דן דווקא בעדים זוממים שהוציאו ממון בפועל. נעיין במהר"ם על תוספות ד"ה "ועדים":

מהר"ם מלובלין בבא קמא דף ד עמוד ב
ד"ה ועדים זוממין פירש ריב"א וכו'. נ"ל משום דהוה קשה ליה דמפני מה תנא ליה לעדים זוממין בהדי אבות דנזיקין הא לא דמי להו כלל דהא בעדים זוממין הוה איפכא מכולהו דכשלא עשה ההיזק עדיין הוא חייב ואם כבר נעשה ההיזק הוא פטור דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה לכך פירש ריב"א דאפי' שילם ע"פ עדים זוממין חייבין וכו' וק"ל:

(4) הסבר את דברי.

ד. נעיין גם בדברי הרמב"ם הלכות עדות פ"כ ה"ב:

רמב"ם הלכות עדות פ"כ ה"ב
נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו אינן נהרגין מן הדין שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה ודבר זה מפי הקבלה אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין וכן אם יצא הממון מיד זה ליד זה בעדותן חוזר לבעליו ומשלמין לו.

(5) כמה לפי הראשונים צדיק לוחמים אס הוציאו מחוץ?

ה. נמשיך לחדד דין זה עם דברי התוספות הרא"ש (המובא גם בשיטה המקובצת על ד ע"ב):

שיטה מקובצת בבא קמא דף ד עמוד ב
תוספות הרא"ש
ועדים זוממים. תימה מה שייך למיתני עדים זוממים בהדי אבות נזיקין והלא לא עשו שום היזק דאילו שילם כבר על פיהם פטורים דאמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה. לכך פירש ריב"א וכו' כמו שכתוב בתוספות. תוספי הרא"ש ז"ל.

(6) כמה צדיק לוחמים לא נראים שייכים לאבות נזיקין?

ו. נראה עתה שלא כל החכמים מסכימים עם דין זה. נעיין בדברי רבינו יהונתן בשיטה המקובצת על ד ע"ב:

שיטה מקובצת בבא קמא דף ד עמוד ב
רבנו יהונתן
עדים זוממים. ודוקא כשהוזמו ועדיין לא שילם מי שהעידו עליו, שאם שילם לא מיחייב, דגזרת הכתוב הוא דכתיב לעשות ולא שכבר עשה ... רבי יהונתן ז"ל.

7) מה הוא סוכר בצניין צדיק לוחמים שהוציאו מחון?

ז. נסיים עם נ"מ בין ריב"א לר"י, בדברי "שיעורי ר' ראובן יוסף" בבא קמא דף ד ע"ב:

שיעורי ר' ראובן יוסף ב"ק דף ד ע"ב

אלא די"ל נפק"מ בין סברת הריב"א לסברת ר"י היכא שהעידו על שור לסקלו ונגמר הדין על פיהם לסקלו. דאיתא בגמ' כריתות דף כד דשור הנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם בו זכה משום דנתיאשו הבעלים ממנו, וא"כ בכה"ג לפי סברת הריב"א י"ל דהוי כאשר עשה ופטורים דהא א"א בחזרה ולפי סברת ר"י חייבין כיון דבממון חייבין אף כאשר עשה. אמנם ג"ז יש לדחות ולומר דגם לפי סברת ריב"א חייבין דזה לא מקרי כאשר עשה כיון דמה שהבעלים מתייאשים אין זה מחמת הפס"ד דהא הבי"ד אינן מכריחין אותו להתייאש, וכ"מ מהגמ' סנהדרין דף י ע"א דאם העידו פלוני רבע השור נהרגין ומשלמין ממון הרי דאף שהעידו על שור הנסקל ונגמר דינו חייבין ולא פטרינן משום כאשר עשה והטעם כמשי"נ, וכ"מ בחידושי הגרש"ש סימן ג'. אך אם כבר סקלו את השור ע"פ עדותן ודאי מיקרי כאשר עשה ובכה"ג איכא נפק"מ בין סברת הריב"א לסברת ר"י, דלסברת ריב"א לא ישלמו, משום דהוי כאשר עשה דהא א"א בחזרה ולסברת ר"י חייבין לשלם.

8) הסגר את הנ"א שבין שיטת ריב"א לשיטת ר"י.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים - וזוכה לבינה כיששכר, דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל.

תשובות

- (1) בנזיקין משלמים אם הזיקו, בעדים זוממים משלמים רק אם לא הזיקו.
- (2) עדים זוממים שהוציאו ממון, חייבים לשלם. לומדים זאת כי אפשר בחזרה ולכן כאילו רק זממו.
- (3) ר"י אומר שגם אם הוציאו ממון חייבים, ולומדים זאת מק"ו.
- (4) מהר"ם מסביר שצריך לדון במקרה שהוציא ממון כדי שיהיה דומה לשאר נזיקין.
- (5) משום שניתן להחזירו.
- (6) אם הוא לא שילם, אין כאן נזק. ואם הוא שילם הרי אינם משלמים, ולכן לא על מקרה זה מדובר כאשר מכלילים אותם באבות נזיקין.
- (7) אינם נקראים עוד עדים זוממים, ופטורים.
- (8) כאשר העידו והשור נסקל בגללם, לפי ריב"א הם פטורים, ואילו לפי ר"י חייבים.